

TÜRKİYE'DE ORGANİZE OLMAMIŞ TARIMSAL KREDİLER VE KOOPERATİFLERİN KÜÇÜK ÜRETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÜRPER*

I- GİRİŞ

Tarım kesiminin finansmanı geçmişte olduğu gibi bugün de çözümü zor bir sorun olarak devam etmektedir. Bunda genel ekonomik durum yanında Devletin tarıma yaklaşımı, tarımsal üretimin yapısı ve özelliklerinin rolü büyüktür. Tarımsal üretimin özellikleri;

- i. Üretimin tabiat şartlarına aşırı bağlı olması,
- ii. Miras gibi birtakım faktörlerin etkisiyle üretim alanlarının parçalanması,
- iii. Üretici tasarruflarının kıt ve düşük olması,
- iv. Tarım ürünlerinin arz ve talep esnekliklerinin düşük olması,
- v. Pazarlama kanalında çok sayıda aracılardan oluşması,
- vi. Üretici gelirlerinin sadece belirli dönemlerde olması,

(*) Eskişehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

- vii. Tarımsal üretim, metot ve tekniklerinde yeni değişmelerin olması,
- viii. Kırsal kesimdeki toplumsal değişmenin hızlanması (Köy-şehir ilişkilerinin artması, büyük ailelerin parçalanması, geleneklerde değişme, eskisine oranla tarımsal üreticilerin yenilikleri benimser duruma gelmesi), olarak özetlenebilir.

Görüldüğü gibi bu özelliklerin bir kısmı sabit diğer kısmı ise değişkendir. Gerek sabit gerekse değişken özelliklerinden dolayı tarım kesiminin kredi ihtiyacı devamlı artmış ve sürekli canlı kalmıştır. Özellikle küçük üreticilerde bu sorun daha şiddetli kendini göstermektedir. 1963, 1970 - 1980 tarım sayımı sonuçlarına göre aşağıdaki durum ortaya çıkmıştır.

TABLO-1 : 1963, 1970 ve 1980 SAYIMLARINDA İŞLETME BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE DAĞILIMI

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	1963		1970		1980	
	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%
1-50	2.132.288	68.8	2.216.243	75.1	2.267.021	62.1
51-100	561.732	18.1	452.000	14.7	738.376	20.2
101-200	291.693	9.4	220.000	7.1	421.523	11.6
201-500	99.785	3.2	78.492	2.6	194.551	5.3
501-1000	11.029	0.4	12.810	0.4	26.407	0.7
1001 +	4.323	0.1	2.310	0.1	3.032	0.1
Toplam	3.100.850	100.0	3.082.986	100.0	3.650.910	100.0

Kaynak : Bahattin AKŞİT, «Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980)», TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPILAR (1923-2000), Yurt. Ya. No. 18, Türkiye Araştırmaları Dizisi No. 17, Ankara, 1988, s. 189. 1980 sayımında İşletme Büyük-
lükleri 1-49, 50-59 v.b. katagoriler içinde verilmiştir. Bir Dekarlık farkla dağılım yoğunluklarınının 1980'de bir üst katogoriye kaymasına neden olan bu durum, yorum yapılırken dikkate alınmalıdır.

TABLO-2 : 1963, 1970 ve 1980 TARIM SAYIMLARINA TARIM ALANININ İŞLETME BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE DAĞILIMI

İşletme Büyüküğü (Dekar)	1963		1970		1980	
	Tarım Alanı	%	Tarım Alanı	%	Tarım Alanı	%
1-50	40.793.860	24.4	41.311.080	29.6	45.555.886	20.0
51-100	39.953.170	23.9	32.328.750	23.1	48.392.133	21.2
101-200	39.730.730	23.7	30.428.580	21.8	54.244.977	23.8
201-500	28.421.270	17.0	19.911.590	14.3	52.086.884	22.9
501-1000	7.551.580	4.5	8.039.370	5.8	17.858.013	7.9
1001 +	10.892.740	6.5	7.566.140	5.4	9.502.396	4.2
Toplam	167.343.350	100.0	139.585.520	100.0	227.640.289	100.0

Kaynak : AKŞİT, s. 190.

Bu iki tablo birarada yorumlandığında daha anlamlı sonuçlar çıkmaktadır. 1980 yılında 1-50 dekar toprak işleyen küçük işletmeler (haneler) tüm tarımsal işletmelerin %62.1'ini oluşturmaktadır. Ayrıca aynı grubun, işlenen tüm topraklardaki payı da %20'dir. Bu oran 1963'de %24.4, 1970'de %29.6'dır. Pek tabii biz burada bu payın arttığını ya da azaldığını belirtmekten ziyade Ülkemiz tarımında küçük üreticiliğin yaygın olduğunu belirtmek istiyoruz. 1963'den 1980'e kadar gerek işlenen toprak miktarında gerekse işletme sayısında önemli bir fark yoktur, ancak tarımda küçük üreticiliğin yerleşmiş olduğu görülmektedir.

Küçük çiftçilerin, cari ve yatırım harcamaları kısıtlıdır. Çünkü tasarruf imkanı çok sınırlıdır. Hatta bazen menfi tasarruf durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar (1). Büyük üreticilerin tasarruf imkanları vardır. Bu nedenle büyük üreticiler yukarıda sayılan tarımsal üretimin özelliklerinin olumsuz sonuçlarıyla mücadele edebilmektedirler. Ama küçük üreticiler bu güçten yoksundurlar. İşte küçük üreticilerin güçsüzlüğü kırsal kesimde yeni ekonomik ve toplumsal dönüşümler ortaya çıkarmaktadır.

(1) Çelik ARUOBA, Tarımda Teknolojinin Değişmesinin Gelir Dağılımına Etkisi, TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPILAR (1923-2000), 1985, s. 203.

II- Tarımsal Kredi Temin Yolları ve Sonuçları

Tarımsal üreticiler, ihtiyaçları olan kredileri çeşitli kaynaklardan temin etmektedirler. Bu kaynaklar çeşitli şekilde sınıflandırılmaktadır. Organize olmuş krediler ve organize olmamış krediler şeklindeki sınıflama literatürde en çok kullanılandır (2). Organize olmuş kredi kaynakları içinde kamu fonlarından yararlanan resmi kurumlar ile kredi kooperatifleri yaygınlaşmıştır. Organize olmamış kredi kaynağı olarak şahıslardan alınan krediler genellikle yakınlardan (akraba, komşu, dost, vb.), büyük toprak sahiplerinden tüccarlardan ve faizle borç para veren kişilerden sağlanmaktadır.

1. Organize Olmamış Tarımsal Krediler ve Sonuçları

Tarımsal üretimin aşırı şekilde doğal koşullara bağlı olması sonucu bazen kötü mahsül yılları ortaya çıkmaktadır. Bu ve buna benzer olaylar, kredi bulmayı, bulunan kredinin geri ödenmesini ve garanti, kefalet bulma gücünü ortaya çıkarmaktadır. Bu koşullar kredi verenleri riske sokmaktadır. Organize olmuş kredi kaynaklarından bankaların bu riske girmemeleri halinde üreticilerin aşırı kredi ihtiyacının organize olmamış kredi kaynakları tarafından karşılanmasına neden olmaktadır. Organize olmamış kredilerin, ihtiyaçları karşılamada tek alternatif olmaları, üreticilerin bu konudaki bilgisizlikleri, kendileri yönünden kredinin koşullarını ağırlaştırmaktadır.

Türkiye'de yapılan bir araştırmaya göre (3) tüccarların ve yüksek faizle borç verenlerin köylü üzerinde büyük etkinliği bulunmaktadır.

Genellikle kırsal kesimdeki kredi ihtiyacı ürünün yetiştigi dönemin dışındaki bir zamanda ortaya çıkmaktadır. Bu da krediye olan talebi arttırmaktadır. Bu ihtiyacın en kolay ve tek yolu tüccardan sağlanan kredidir. Zira tüccardan kredi alırken hiçbir formaliteye ihtiyaç duyulmaz, genellikle her istenildiğinde alınabilir. Faiz, vade ve geri ödeme gibi koşullar kredi veren tüccar tarafından kredi alan üretici aleyhine tek taraflı düzenlenir. Bu eko-

(2) Necat BERBEROĞLU, *Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması*, E.İ.T.İ.A. Ya. No. 235/156, Eskişehir, 1984, s. 52.

(3) Mübeccel BELİK KIRAY, *Ereğli Ağır Sanayiinden Önce Bir Sahil Kasabası*, Ankara, 1964, s. 62.

nomik ilişki, kırsal kesimdeki kredi ihtiyacı olan üreticileri, kredi veren şahıslara toplumsal yönden de bağımlı kılmıştır. Tüccar ticari ilişkiler yanında hastalık, anlaşmazlık, kaza, düğün gibi olaylarda da etkin bir rol oynamaktadır. Neticede tüccarın, köylü üzerinde ekonomik ve sosyal güvence sağladığı kanısı yaratması, köylü-tüccar ilişkilerinin boyutunu ve süresini arttırmıştır. Bu şekilde devam eden ilişkiler çeşitli ekonomik ve toplumsal sonuçlara neden olmaktadır.

i. Tüccar ve faizci, faaliyet gösterdikleri toplumdaki değişmeyi kendi lehlerine çevirmektedirler. Çünkü bunlar durumlarının sarsılmaması için aksi bir değişmeye karşı çıkmaktadırlar. Üstelik durumlarının daha da güçlenmesi için çalışmaktadırlar.

ii. Alınan kredinin ağır koşullarda olması, bazı toprağı az olan küçük çiftçilerin toprağını kaybetmelerine neden olmaktadır. Çünkü küçük topraklar tüccar ve faizcinin mülkiyetine geçmektedir. Toprağını kaybeden küçük üretici ise ya tarım işçisi olmakta ya da kente göç ederek sanayi işçisi olmaktadır. Pek tabii bu durumun ortaya çıkmasında tek neden organize olmamış kredi mekanizması değildir. Ancak en büyük nedenlerden birisidir.

iii. Küçük üreticinin ekonomik ve toplumsal yönden aracı ve tefeci ya da tüccara olan bağımlılığı, kendi kendine yardım hareketi olan kooperatifçiliğin yaygınlaşmasına engel olmuştur. Bu olgu, söz konusu menfaat gruplarının bilinçli uyguladıkları politikaların bir sonucudur.

iv. Sözü edilen koşullarda kredi almasına rağmen durumunu koruyan diğer küçük çiftçiler modern girdileri kullanamadığından yenilikleri takip edemeyerek, tarımsal üretim metodları ve teknikleri konusunda statik yapısını devam ettirmektedirler, bu da onun toplumsal yaşamına yansımaktadır.

2. Tarımsal Kredide Kooperatifler ve Sonuçları

Organize olmuş tarımsal kredi kurumlarından olan bankaların gerek merkez gerekse bölge ve şube teşkilatlarının ülkenin en küçük yerleşim birimlerine kadar örgütlenmemiş olmaları, buna karşılık garanti kefalet aramaları ve sadece tarımsal kredide ihtisaslaşmamış olmaları gibi koşullar, tarımsal kredi konusundaki etkinliklerini azaltmaktadır. Bunun için de bankaların kooperatiflerden faydalandıkları görülmektedir.

Organize olmuş kredi kuruluşları arasında kooperatifler en etkin kuruluşlar olarak ortaya çıkmaktadırlar (4). Çünkü;

i. Ülke düzeyinde il içi dahil tarımsal üretimin yapılabileceği bütün yörelere birim kooperatifler şeklinde yaygınlaşmışlardır. Bunun için kredi verdikleri ortaklarına yakındırlar.

ii. Ortakların bütün yönlerini yakından bildiklerinden kredi kontrolünü istenilen biçimde yapabilmektedirler.

iii. Üretimi teşvik ettiğinden kredinin geri dönüşünü sağlıklı yapabilmektedirler.

iv. Ortaklar ile olan ilişkilerini canlı ves ürekli tutmak için daima dinamiklerir.

v. Kredi, hizmetle birlikte gittiği için etkinliği daha da artmaktadır.

vi. Kredi belirli kurallara bağlı olduğundan sonuçta kredi veren ile alan arasında anlaşmazlık çıkmamaktadır.

vii. Devlet tarım kesimini destekleyici zaman kooperatifleri bir araç olarak kullanabilmektedir.

Kooperatifler tarımsal kredide etkinliklerinden dolayı aşağıdaki toplumsal sonuçları da ortaya çıkarmaktadırlar.

i. Organize olmamış kredi mekanizmasının etkinliğini azalttığından faizci ve tüccarın toplumsal değişme konusundaki direncini kırmaktadırlar.

ii. Küçük çiftçilere organize olmamış kredilere nazaran hafif koşullu kredi sağladıklarından ve onlara modern girdi kullanma imkanı tanıdığından toprakların belirli ellerde toplanmasını azaltarak hızlı sınıfsal yapı değişikliğine engel olmaktadırlar.

iii. Küçük çiftçilerin statik olan yapısı dinamik hale dönüştürerek yenilikleri benimser hale getirmektedirler.

iv. Kötü mahsul yıllarında tarımsal üreticiyi aracı ve tefeciye karşı korumaktadırlar.

(4) Yılmaz ÜRPER, Türkiye'de Tarımsal Kooperatiflerin Toplumsal Değişmeye Etkileri, Anadolu Üniversitesi Ya. No. 94, Eskişehir, 1985, s. 95-96.

Sonuçta tarımsal kredi de, kooperatifler bütün özellikleriyle organize olmamış kredi kaynaklarına önemli bir alternatif şeklinde ortaya çıkarak kırsal kesimin ekonomik ve toplum yapısını olumlu yönde etkileyici kuruluşlar olmaktadır. Ancak yine de kredi kuruluşu olarak kooperatiflerin küçük üreticilerin tüm ihtiyaçlarını giderici finansal ve aynı kredi sağladıkları söylene-
mez. Krediler genellikle tarımsal üretime girdi olabilecek unsurlara verilmektedir. Oysa ürününü belirli dönemlerde alabilen ve sadece o dönemde gelire sahip olan küçük üreticinin kredi ihtiyacı o dönemin dışında da ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan üreticinin sadece üretim girdisi için değil kendi yaşamına ilişkin geçimlik tüketim kredisine de ihtiyacı vardır.

O halde tüm faktörler dikkate alınarak kredi mekanizması oluşturulmalıdır. Ayrıca küçük üretici kredisi talebinde ipotek güvencesinden ziyade çiftçinin ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Tüm bu işlevleri yerine getirecek bir kredi kooperatifi sistemi, mali bağımsızlığa sahip olmalıdır. Aksi takdirde kooperatifler Devletin tarıma yaklaşmasında bir aracı kuruluş olma özelliğinden öteye gidemezler.

SONUÇ

Türk tarımında küçük üreticilik çok yaygındır. Şimdiye kadar organize olmamış tarımsal kredi kaynakları bunlar için en büyük finansman kaynağı olmuştur. Yapılan araştırmalar bu kaynağın gerek verimliliğini gerekse küçük üreticilerin ekonomik ve toplumsal yönden gelişimini sağlayamadığı, hatta engel olduğunu göstermektedir. Bu durumda kooperatifler diğer sektörlerde olduğu gibi bu sektörde de en büyük alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu da kooperatiflerin sağlam finansman kaynaklarına sahip olunmasına bağlıdır. Bugüne kadar ülkemizde bu fonksiyonu yerine getiren kooperatiflerin finansmanı devlet tarafından sağlandığından, devletçi kooperatif sistemi tartışmalarına neden olmuştur. Kaldı ki şu anda uygulanan sistemde de küçük üreticilere yeterli kredi verildiği söylenemez.

Öncelikle kooperatifleri mali bağımsızlığa götüren sistem oluşturulmalı sonra küçük tarımsal üreticiye, üretim yanında geçimi için de kredi imkanları sağlanmalıdır.